

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 884 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umriqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umurov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитхонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoirra Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодовоовощеводства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развитии экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	

Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati.....	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi.....	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions.....	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing.....	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	
Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari.....	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал.....	809
Шарипова Мадина Конгратбаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni.....	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	
Lizing faoliyatini kreditlashda andarraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari.....	818
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar.....	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor, Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari.....	829
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли.....	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	
O'zbekiston va MDH mamlakatlari soliq tizimining qiyosiy tahlili.....	839
Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Soliq ma'muriyatchiligi tizimida samarali soliq nazoratini tashkil etish masalalari.....	845
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li , Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchilar	
Banklarda aktivlar portfellarining zamonaviy holati.....	851
Murodova Mohigul Chori qizi , katta o'qituvchi	
Vaqtni boshqarish texnologiyasidan foydalangan holda talabalarining o'quv faoliyatida o'zini o'zi tashkil etishini rivojlantirish muammosini o'rganishning nazariy asoslari.....	855
Otajonova Maftuna Sultonmurodovna , tayanch doktorant	
Kredit-modul tizimida talabalarining mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish.....	859
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna , p. f. n.	
Erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb etish innovatsion taraqqiyot omili sifatida.....	863
Sheraliyeva Saida Azatovna , katta o'qituvchi	
Paxta-to'qimachilik klasterlari mahsulotlari eksportini motivatsiyalash mexanizmi.....	868
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich , tayanch doktorant	
O'zbekiston Respublikasida soliq tavakkalchiligini boshqarishning hozirgi zamon muammolari.....	875
Abdusherzov Abdullo Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
Modern Methods of Tax Control: Analysis, Problems and Solutions.....	879
Sheraliyeva Saida Azatovna , Independent researcher	

MILLIY MOLIYA BOZORINI RIVOJLANTIRISH XUSUSIDAGI ILMIY-NAZARIY QARASHLAR

Burxanov A. U.
TDIU Moliya va buxgalteriya hisobi
fakulteti dekani, i.f.d., prof.

Muratov Amir Timur ug'li
TDIU Moliya va buxgalteriya
hisobi fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada moliya bozorini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-nazariy tadqiqotlar tahlil qilingan va unga nisbatan mualliflik yondashuvi shakllantirilgan. Qimmatli qog'ozlar bozorlarining ahamiyati va iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi omillari tadqiq etilgan. Moliya bozori aktivlarining daromadligini aniqlash ko'rsatkichlarining tavsifi keltirilgan va mam-lakatimizdagi ayrim yirik aksiyadorlik jamiyatlari aktivlarining daromadligi tahlil qilingan hamda tegishli xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: moliya bozori, qimmatli qog'oz, aktivlar, daro-madlilik, moliyaviy institutlar, fond birjasi, obligatsiya.

SCIENTIFIC AND THEORETICAL VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL FINANCIAL MARKET

Burkhanov A. U.
Dean of the Faculty of Finance and Accounting TSUE, DSc in Economics, prof.

Muratov Amir Timur uly
Student of the Faculty of Finance and Accounting TSUE

Abstract: The article analyzes scientific and theoretical studies aimed at the development of the financial market and formulates the author's approach to it. The factors influencing the importance and economic growth of the securities market are indicated. The description of determining the profitability of financial market assets is given, the profitability of assets of some joint-stock companies in our state is analyzed and the corresponding conclusion and proposals are developed.

Key words: financial market, securities, assets, profitability, financial institutions, stock market, bond.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ НА РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА

Бурханов А. У.
Декан факультета Финансы и бухгалтерский учет ТГЭУ, д.э.н., проф.

Муратов Амир Тимур улы
Студент факультета Финансы и бухгалтерский учет ТГЭУ

Аннотация: В статье анализированы научно-теоретические исследования направленные на развитие финансового рынка и по отношению к этому сформулирован авторский подход. Указаны факторы влияющие на важность и экономический рост рынка ценных бумаг. Приведены описание определения рентабельности активов финансового рынка, анализированы рентабельность активов некоторых акционерных обществ в нашем государстве и выработаны соответствующий вывод и предложения.

Ключевые слова: финансовый рынок, ценные бумаги, активы, рентабельность, финансовые институты, фондовая биржа, облигация.

KIRISH

Bozor iqtisodiyotining muhim segmentlaridan biri, bu fond bozori hisoblanib, bunda bo'sh pul mablag'larni qimmatli qog'ozlar emissiyasi va qayta taqsimlash orqali maqsadli joylashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Bunday maqsadlarga qimmatli qog'ozlar bozorining an'anaviy va noan'anaviy segmentlari hisoblangan qimmatli qog'ozlarning barcha turlari o'z samarasini bergandagina erishiladi.

Shuningdek, qimmatli qog'ozlarni joylashtirish, oldi-sotdi kabi barcha operatsiyalarini o'z ichiga oluvchi muomalalarini asosan tijorat banklar amalga oshiradi. Bu ularning avvalo ustav kapitalini oshirish darajasini ta'minlasa, ikkinchidan bozorlardagi tijorat faoliyati yordamida chet elda turgan bo'sh kapitallarni harakatga keltiriladi. Shuning uchun, ayni paytda qimmatli qog'ozlarning barcha instrumentlari to'liq va samarali ishlashi uchun mazkur bozorlar infratuzilmasi zamon talablari asosida rivojlantirish davlat darajasiga oshirilishini talab etmoqda.

Shu nuqtai nazaridan, mamlakatimizda fond bozori infratuzilmasini rivojiga ta'sir etuvchi omillarni chuqurroq tahlil qilish va unda insonlar manfaatlariga qaratilgan aniq maqsadlar belgilanganligi davlat darajasiga ko'tarilganligi bilan izohlanmoqda. Xususan, mazkur masala bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev "... moliya bozorlari, jumladan, fond bozorini rivojlantirish ham yangi iqtisodiy sharoitda asosiy maqsadlarimizdan biri bo'lishi kerak", deb tak'kidladilar.

Ayni paytda fond bozorlari va uning samarali faoliyati, ularning ishtirokchilari hamda muomaladagi xalqaro maqomga ega bo'lgan yuqori likvid qimmatli qog'ozlar turlari muhim ahamiyatga ega. Bunday jarayonlar davlat tomonidan infratuzilmaviy rivojlanish darajalariga bevosita bog'liq bo'lib, avvalo fond bozorlarini xalqaro miqyosga integratsiyalashuvni ta'minlash orqali yuqori sur'atlarda rivojlanishga olib borsa, ikkinchidan tijorat banklarning yuqori likvid va barqarorligini xalqaro me'yorlarga tenglashuviga olib boradi.

Ushbu maqsadlarga erishish uchun moliya bozorini rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan muammolar yechimlariga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagi holatlar, fond bozorlari infratuzilmasini zamon talablari asosida rivojlanishi uchun, avvalo, shu bozorlarga chiqarilayotgan qimmatli qog'ozlarning yuqori likvidligi, bozor kapitallashuv darajasi, daromadliligi, kapitalni oshirish kabi muhim o'z xususiyatlarini ta'minlashlari uchun xizmat qiladi. Ularning yana bir xususiyatli belgisi-bu ularning risk darajalariga tobeligi hisoblanadi. Shuning uchun, fond bozori infratuzilmasini samarali rivojlantirish uchun ta'sir etuvchi omillarni chuqurroq tahlil qilish va uning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish lozim.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ko'plab iqtisodchi olimlar tomonidan mavzu bo'yicha dolzarb g'oyalari ularning ya'ni bozorlar rivojlanish xususiyatlari va undagi moliyaviy vositalarga e'tibor qaratilgan.

Moliya bozoriga oid bo'lgan nazariyalar so'nggi 50 yil ichida dinamik rivojlandi. Nazariya va amaliyot o'rtasida o'zaro ta'sir mavjudligi, ilmiy tadqiqotlar investorlarning xulq-atvori va moliyaviy bozorlarning ishlashini tushunishga yordam berdi. Ilmiy tadqiqotlar, shuningdek, moliyaviy innovatsiyalarni rag'batlantirdi va yangi moliyaviy vositalar hamda bozorlarning rivojlanishiga olib keldi.

So'nggi besh o'n yillikda, ayniqsa, muhim moliyaviy tadqiqot yo'nalishlari portfel nazariyasi, kapital aktivlari bahosi nazariyasi, foiz stavkalari tuzilishi nazariyasi, kapital tuzilishi nazariyasi, agentlik nazariyasi, samarali bozorlar nazariyasi va opsiya narxlar nazariyasi bo'lib hisoblanadi. Jumladan, G. Markovits 1952-yilda portfel nazariyasi bo'yicha tadqiqot natijalarini e'lon qildi¹, unda u bir o'lchovli investitsiya mezonlarining an'anaviy qo'llanilishini, masalan, sof joriy qiymat (NPV) mezonini ikki o'lchov bilan almashtirilishi kerakligini ta'kidladi. Keyingi o'n yilliklarda u o'z modelini kengaytirgan holda investorlar qimmatli qog'ozlarga alohida ya'ni faqatgina bitta qimmatli qog'ozga qaramasliklari kerakligini ta'kidladi².

Keyinchalik (1964-yilda) Uilyam F. Sharp Markovits modeliga asoslangan tadqiqotlarni takomillashtirdi³. Markovits modeli bilan bog'liq qiyinchiliklardan biri shundaki, u investitsiya qilish jarayonida mavjud bo'lgan qimmatli qog'ozlar soni ko'p bo'lsa, u juda katta bo'lgan variatsiya-kovariatsiya matritsasini baholashni talab qiladi. Sharp Mark ma'lum bir qimmatli qog'ozlarning daromadlari faqat umumiy omilga, odatda bozor indeksining qaytishiga nisbatan sezgirligi bilan o'zaro bog'liq deb hisoblab, murakkab bo'lgan baholash tartibini soddalashtirdi. Sharp Mark bundan keyin barcha investorlar risksiz foiz stavkasi bo'yicha qarz berish va qarz olish imkoniyatiga ega, ular samarali chegara shakliga rozi bo'lishadi va tranzaksiya xarajatlari yo'q taxminga tayanish lozimligini ta'kidladi.

1 Markowitz, H.M., 1952, "Portfolio Selection", Journal of Finance, 7, 77-91.

2 Markowitz, H.M., 1991, Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments, 2nd Ed., Basil Blackwell, Cambridge MA & Oxford, UK

3 Sharpe, W.F., 1964, "Capital Asset Prices – A Theory of Market Equilibrium Under Conditions of Risk", Journal of Finance, 19, No.3, 425-42.

Xalqaro fond bozorlari va undagi banklar ishtirokini Rossiyalik iqtisodchi olimlardan B. Rubtsov o'ziga xos xususiyatlarini xalqaro fond bozorlarida banklarining ishtiroki, roli va ahamiyatiga Anglosakson, Kontengagen, Aralash usullari orqali ochib berdi⁴. Shuningdek, B. Alexin esa, moliyaviy bozorni qimmatli qog'ozlar bozori va bank qarzlar bozori sifatida ko'radi. Muallif fikricha, istalgan mamlakatning iqtisodiy holati turli xildagi moliyaviy institutlar faoliyatiga bog'liq. Birjalar, banklar, sug'urta kompaniyalari, pensiya fondlari – bularning xammasi turli toifadagi haridorlar va sotuvchilar o'rtasida pul – kredit va qarz, tovarlar, yuqori likvid qimmatli qog'ozlar va boshqa turida dalol sifatida yuzaga chiquvchi muassasalardir⁵.

Moliya bozorida qimmatli qog'ozlar daromadlilikini tadqiq etishda ularga ta'sir qiluvchi omillarni tushunish muhim ahamiyatga ega. B. G. Malkiyel va Anjelo Melinolar mos ravishda 1966 va 1988-yillarda "Kutilishlar gipotezasi nazariyasi"ni yaratdilar⁶. Ushbu nazariyaga ko'ra, forvard foiz stavkalari bozor ishtirokchilarining qisqa muddatli foiz stavkalarining kelajakdagi o'zgarishiga oid prognozlar va tegishli risk mukofoti bilan belgilanadi. Ammo, ushbu kutishlarni qanday modellash-tirish bo'yicha bir qator munozaralar mavjud.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan professor Sh. Sh. Shoha'zamiy yondashuviga ko'ra, moliyaviy vositalar (bank kapitalini oshirishga, likvidligini, bozor kapitalashuv darajasini oshirishga olib boruvchi sifatida) moliyaviy resurslarni investorlardan iste'molchilarga tomon va aksincha yo'nalishda harakat qilishini ta'minlovchi vositalar hisoblanadi⁷.

Fikrimizcha, fond bozorlarini rivojlantirishdagi o'ziga xos xususiyatlari va bozorlar samarasini oshirishuvchi tijorat banklarni noan'anaviy instrumentlarini keng joriy etish muhim afzalliklar olib kelishini inobatga olish lozim. Xususan, avvalo, mamlakatimizda fond bozorlarini rivojlanishi, bozorlarni yuqori likvid qimmatli qog'ozlarni noan'anaviy instrumentlarini keng joriy etish orqali quyidagi takliflarni ishlab chiqdik:

- tijorat banklarning kapitallashuv, bozor kapitallashuv, xalqaro miqyoslarda mavqeini oshirish uchun o'rnatilgan me'yorga tenglashtirish, jahondagi yirik xalqaro moliya kredit institutlari bilan teng raqobat darajasiga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish uchun o'zlarining yuqori likvid ananaviy obligatsiyalarini muomalaga chiqarish lozim;
- mamlakatimizda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va banklarni likvidligini oshirish uchun fond bozorlarga tijorat banklarning o'zlarining yuqori likvid an'anaviy obligatsiyalarini xalqaro bozorlarga integratsiyasini rivojlantirish lozim;
- mamlakatimizda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun, Markaziy bankning transmission kanal-larini samarasini inflyatsion tartibga solishga o'tish orqali oshirish maqsadida uning mustaqilligini oshirish nihoyatda muhim hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Moliya bozorida moliyaviy aktivlar ishlab chiqarishning moddiy boyliklarga aylantirilishi, o'z navbatida, savdo va sanoat tarmoqlarining rivojlanishiga olib keladi va bu bilan iqtisodiy o'sish rag'batlantiriladi. Zero, kapital bozori rivojlanmagan mamlakatdagi aholi jamg'arma mablag'larini nisbatan yaroqsiz va samarasiz kanallarga, faqatgina ko'zga ko'ringan iste'mol mahsulotlariga va boshqalarga sarflaydi, yoki umuman sarflamaydi, natijada bu iqtisodiy o'sishga katta to'siq bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi kapital bozorini rivojlantirishning 2021-2025-yillarga mo'ljallangan strategiya loyihasida ko'rsatilganidek, milliy IPO/SPO fond bozorining shakllantirilishi mamlakatda xususiylashtirishni va moliya bozorini rivojlantirishning samarali vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Jumladan, xususiylashtirish shaffof va ochiq tarzda amalga oshirilishiga, barcha zaruriy ma'lumotlarning oshkora bo'lishiga va shu orqali mahalliy hamda xorijiy investorlarning qiziqishlari oshishiga xizmat qiladi.

Mazkur sohani rivojlantirish – mamlakat iqtisodiyoti o'sishini ta'minlashda muhim rol o'ynashini inobatga olgan holda, ishlab chiqilgan strategiya loyihasini tezkorlik bilan hayotga tatbiq etish va shu orqali mamlakatimiz moliya bozorini yanada rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Jahon iqtisodiyotining zamonaviy rivojlanishi davrida moliya bozorlaridagi operatsiyalar yanada faollashib, iqtisodiy taraqqiyotning hal qiluvchi omiliga aylanib ulgurdi. So'nggi 15–20 yil mobaynida global moliya bozorlari intensiv ravishda o'sib bordi va moliyaviy instrumentlarning xalqaro muomalasi trillionlab AQSh dollariga yetdi. Xalqaro valyuta jamg'armasining baholashiga ko'ra, jahon moliyaviy aktivlari hajmi 1980-yildan hozirgi kungacha 15 barobardan ko'pga oshgan. Moliya bozorlari hajmi yalpi ichki mahsulot qiymatlariga nisbatan tez sur'atlar bilan o'sib kelgan va iqtisodiy subyektlar uchun kapitalga erishishga va tavakkalchiliklarni samarali taqsimlashga imkoniyat yaratdi.

4 Рубцов Б.Б. Современное фондовые рынки. Учебное пособие для вузов. –М.: Альпина Бизнес Букс, 2007 –926 с.

5 Алехин Б.И. Рынок ценных бумаг: введение в фондовые операции. –М.; Финансы и статистика.

6 Malkiel, B.G., –1966, The Term Structure of Interest Rates: Expectations and Behaviour, Princeton University Press, Princeton, NJ.

Melino, A., –1988, "The Term Structure of Interest Rates: Evidence and Theory", –Journal of Economic Surveys, –2, No.4, –335 ff.

7 Шоҳаъзамий Ш.Ш. Финансовый рынок и ценные бумаги. Книга 1. Учебник. –Т.: Iqtisod-moliya, 2005. –cc.13, 31-34.

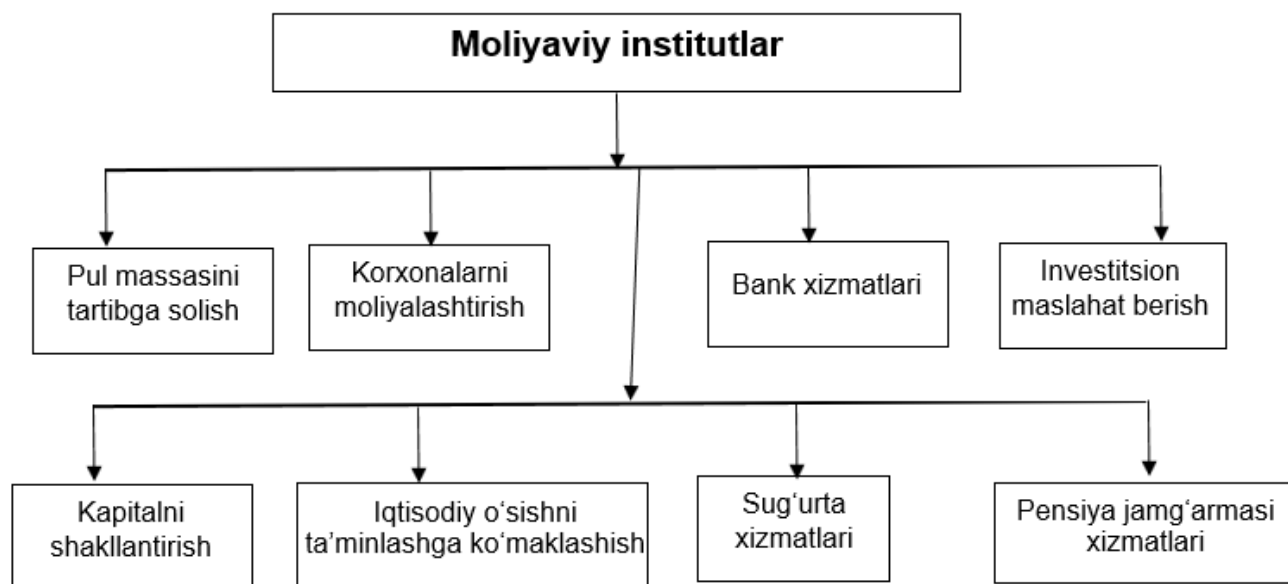

So'nggi yillarda milliy qimmatli qog'ozlar bozorini institutsional modernizatsiya qilish bo'yicha zarur choralar ko'rilmog'da. Xususan, O'zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi, "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonunlarining yangi tahrirlari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Investitsiya va pay fondlari to'g'risida"gi Qonuni qabul qilinishi sohaning tashkiliy-huquqiy bazasini yanada takomillashtirish uchun mustahkam zamin yaratdi.

Fond bozorida, xususan, ikkilamchi bozordagi hozirgi holat shuni ko'rsatdiki, aholi va investorlarning, shu jumladan, xorijiy investorlarning erkin mablag'larini jalb qilish hisobiga kapitalning milliy bozori tomonidan iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirish bo'yicha asosiy vazifalari bajarilmasdan qoldi. Fond bozorining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan asosiy sabablar, bu bozorni boshqarishdagi tashkiliy tuzilmalarning zamonaviy talablarga javob bermasligi, aksiyadorlik jamiyatlariga ortiqcha talablarning qo'yilishi, shuningdek, fond bozori sektorlarini isloh qilishda balanslashgan yondashuvlarga javob bermaydigan bozorning respublikadagi xususiylashtirish jarayonlari bilan bog'liqligi bo'ldi. O'zbekistonda fond bozorining 30 yildan beri faoliyat yuritib kelayotganiga qaramay, bugungi kunda respublikada fond bozorining rivojlanishi dastlabki bosqichda desa ham bo'ladi. Fond birjasi ushbu davr mobaynida Davlat raqobat qo'mitasining auktsion maydonchasi, ya'ni aksariyat hollarda davlat mulkiga qarashli korxona va tashkilotlarning xususiylashtirish mexanizmi rolini bajarib kelgan. Shuningdek, mazkur birja faoliyatini tartibga solish bevosita Davlat raqobat qo'mitasi tomonidan amalga oshirilgan. Fond birjasida investor va aksiyalar sotuvchi o'rtasidagi bitim davomida yuzaga keladigan nizolar Davlat raqobat qo'mitasida qoshida tashkil etilgan maxsus markaz yoki komissiya tomonidan ko'rib chiqilgan⁸.

Ayni shu institutsional islohotlar samarasi o'laroq, kapital bozorini rivojlantirish agentligi tomonidan amalga oshirilayotgan milliy moliya bozorini rivojlantirish bo'yicha izchil chora-tadbirlar natijasida mamlakatimizda erkin muomaladagi qimmatli qog'ozlar hajmi 2025-yilga borib, YalMning 10–15 foiziga yetishi kutilmoqda⁹.

Bunga erishishda moliya bozori institutlarining ham o'rni yuqori hisoblanadi (1-rasm).

1-rasm: Moliyaviy institutlarning o'rni¹⁰

Markaziy bank kabi moliya institutlari barqarorlikni saqlash va inflyatsiyani nazorat qilish uchun iqtisodiyotdagi pul massasini tartibga solishga yordam beradi. Masalan, Markaziy bank iqtisodiyotdagi likvidlikni tartibga solish uchun repo stavkasini oshirish yoki kamaytirish, naqd pul zaxiralari koeffitsiyenti va ochiq bozor operatsiyalari, ya'ni davlat qimmatli qog'ozlarini sotib olish va sotish kabi turli choralarni qo'llaydi.

Tijorat banklari esa omonat va depozit xizmatlarini ko'rsatish orqali o'z mijozlariga yordam beradi. Bundan tashqari, ular qisqa muddatli mablag'larga bo'lgan ehtiyojni qondirish uchun mijozlarga overdraft kabi kredit vositalarini taklif qilishadi. Tijorat banklari, shuningdek, o'z mijozlariga shaxsiy kreditlar, ta'lim kreditlari, ipoteka yoki uy kreditlari kabi kreditlar beradi.

Moliya institutlari kapitalni shakllantirishga yordam beradi, ya'ni zavod, mashinalar, asbob-uskunalar, binolar, transport, aloqa kabi kapitalni ko'paytirishga yordam beradi. Bundan tashqari, ular iqtisodiyotdagi jismoniy shaxslarning bo'sh jamg'armalarini turli xil pul xizmatlari orqali investorga safarbar qiladilar.

8 <https://uzanalytics.com/iqtisodi%b5t/6772/>

9 <https://cmda.gov.uz/news/> – O'zbekiston Respublikasi kapital bozorini rivojlantirish agentligining rasmiy veb-sayti.

10 Muallif tomonidan shakllantirildi.

Jismoniy shaxslar va korxonalar ixtiyorida ko'plab investitsiya variantlari mavjud. Ammo tez o'zgaruvchan sharoitda eng maqbul variantni tanlash oson emas. Deyarli barcha moliya institutlarida (bank yoki nobank) investitsiya bo'yicha maslahat bo'limi mavjud bo'lib, u mijozlar, investorlar va korxonalarga risk darajasi va boshqa omillarga qarab bozorda mavjud bo'lgan eng yaxshi investitsiya variantini tanlashda yordam beradi.

Qimmatli qog'ozlar bozorlarining ahamiyati va ularning rivojlanayotgan iqtisodiyotlardagi rolini e'tirof etgan holda, iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi omil sifatida fond bozorlarining rivojlanishini ta'kidlashimiz mumkin. U iqtisodiy o'sishning hal qiluvchi omillari sifatida nafaqat fond bozori hajmi va aylanmasini, balki tegishli fond bozorlari mahalliy bo'lmagan investorlar uchun qanchalik ochiqligini ham hisobga olgan holda mavjud tadqiqotlarni kengaytirishga harakat qiladi. Fond bozorida aktivlar daromadligini SAPM modeli orqali aniqlanadi.

CAPM (Capital Assets Price Model, U.Sharp modeli) aksiya daromadligini hisoblash formulasi¹¹.

$$r = r_f + \beta \cdot (r_m - r_f)$$

Bu yerda:

r – korxona aksiyasining kelajakda kutilayotgan daromad stavkasi;

r_f – risksiz aktiv bo'yicha daromadlilik;

r_m – o'rtacha bozor daromadlilik;

β – betta koeffitsiyenti.

CAPM modelini aniqlash uchun quyidagi ko'rsatkichlar kerak bo'ladi:

Aksiyalari daromadlilik quyidagi formula orqali hisoblab chiqariladi:

$$\text{Акция даромадлилиги} = \ln \left(\frac{\text{бугунги кун акция қиймати}}{\text{олдинги кун акция қиймати}} \right)$$

Risksiz aktiv daromadlilik odatda, amaliyotda davlat qimmatli qog'ozlar bo'yicha daromadlilik darajasida olinadi. Hozirda, O'zbekistonda davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha yillik stavka 14% ni tashkil qiladi.

Bozor daromadlilikini hisoblash uchun indeks daromadlilik olinadi

Betta koeffitsiyenti:

Betta koeffitsiyenti – aksiya (aktiv) risk darajasini bozorga nisbatan ta'sirchanligini va aksiya daromadlilikini o'zgarishini bozor daromadlilikiga nisbatan ta'sirchanligini o'lchash uchun qo'llaniladi.

XULOSA

1. Fond bozorlarini rivojlantirishdagi o'ziga xos xususiyatlari va bozorlar samarasini oshirishuvchi tijorat banklarni noan'anaviy instrumentlarini keng joriy etish muhim afzalliklar olib keladi.
2. Tijorat banklarining jahondagi yirik xalqaro moliya kredit institutlari bilan teng raqobat darajasiga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish uchun o'zlarining yuqori likvid an'anaviy obligatsiyalarini muomlagacha chiqarish lozim.
3. Mamlakatimizda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va banklarni likvidligini oshirish uchun fond bozorlarga tijorat banklarning o'zlarining yuqori likvid an'anaviy obligatsiyalarini xalqaro bozorlarga integratsiyasini rivojlantirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Markowitz, H.M., 1952, "Portfolio Selection", Journal of Finance, –7, 77-91.
2. Markowitz, H.M., 1991, Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments, 2nd Ed., Basil Blackwell, Cambridge MA & Oxford, UK
3. Sharpe, W.F., 1964, "Capital Asset Prices – A Theory of Market Equilibrium Under Conditions of Risk", Journal of Finance, –19, No.3, –425-42.
4. Rubtsov B.B. Современное фондовое рынки. Учебное пособие для вузов. - М.: Alpina Biznes Buks, 2007. –926 s.
5. Alexin B.I. Рынок сменных бумаг: введение в фондовые операции. –М.: Финансы и статистика.
6. Malkiel, B.G., 1966, The Term Structure of Interest Rates: Expectations and Behaviour, Princeton University Press, Princeton, NJ. Melino, A., 1988, "The Term Structure of Interest Rates: Evidence and Theory", Journal of Economic Surveys, –2, No.4, –335 ff.
7. Shoha'zamiy Sh.Sh. Финансовый рынок и сменные бумаги. Книга 1. Учебник. –Т.: Iqtisod-moliya, 2005. –cc.13, 31-34.
8. <https://uzanalytics.com/iqtisodi%b5t/6772/>
9. <https://cmda.gov.uz/news/> – O'zbekiston Respublikasi kapital bozorini rivojlantirish agentligining rasmiy veb-sayti.

11 W.F.Sharpe. Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium Under Conditions of Risk. Journal of Finance, 19, 1964.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.